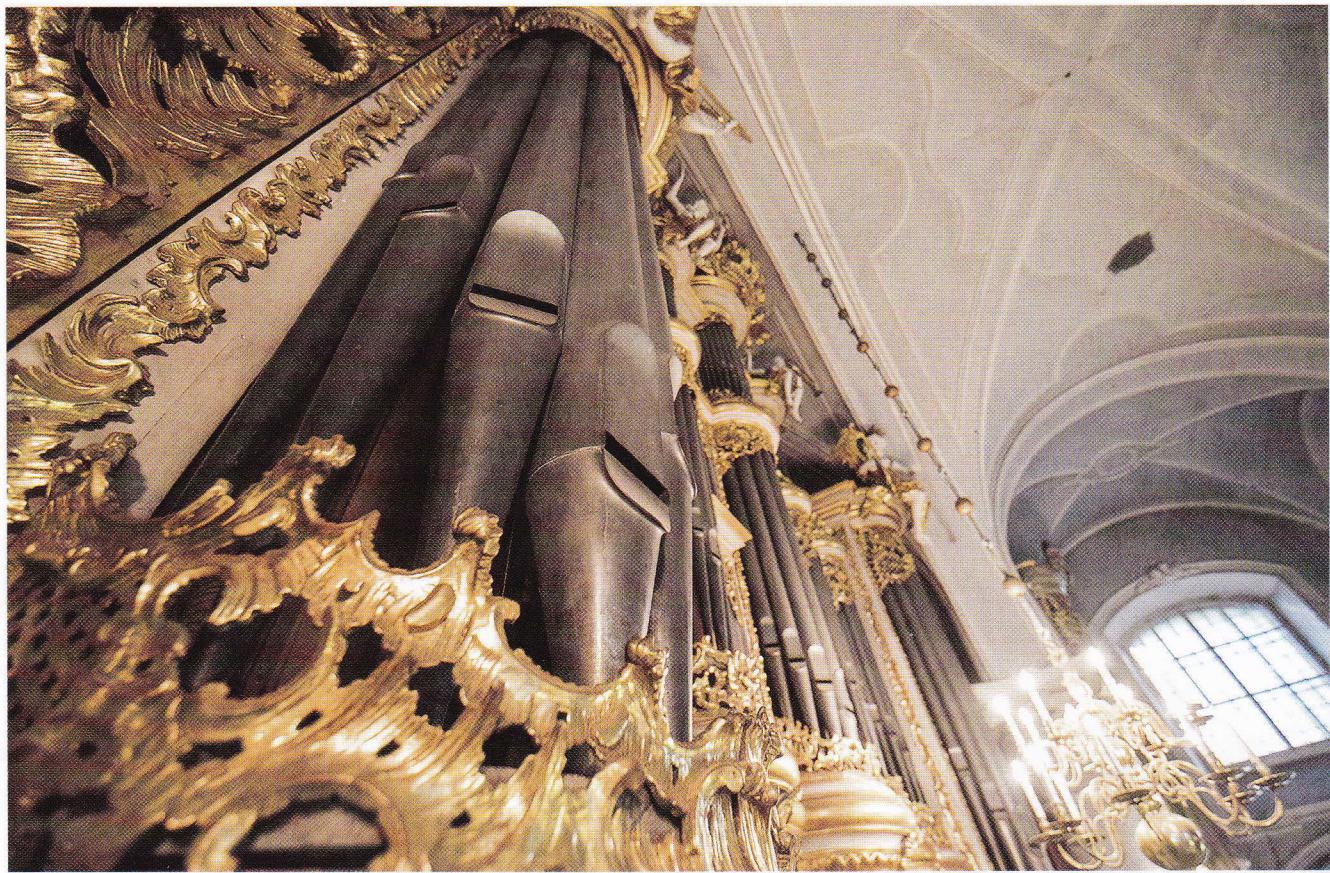

TRĪSVIENĪBAS ĒRĢELES

un tā būvētāji

■ MIKUS DZENĪTIS

Gandrīz katrs liepājnieks šodien pateiks un pamatoti leposies, ka Liepājas Sv. Trīsvienības baznīcas ērģeles joprojām ir lielākās mehāniskās traktūras ērģeles pasaulē. Tomēr to, ka aiz tā visa stāv kādas vienas personības nerimtīgs darbs mūža garumā un piecu ērģelbūvētāju pienesums, zinās retais.

Valka Pēna foto

PIRMĀS NEBIJA IZDEVUŠĀS

Kad 1778. gadā šveiciešu astronoms Johans Bernoulli savā ceļojuma braucienā no Kēnigsbergas uz Pēterburgu apstājas Liepājā, viņu patīkami pārsteidz jaunā celtne netālu no ostas – Sv. Trīsvienības baznīca. Savā ceļojumu aprakstā viņš sīki līdz detaļām apraksta baznīcas ārējo izskatu un iekārtojumu, neaizmirsdams arī ērģeles. Viņa īsā, bet tik svarīgā piezīme sniedz atbildi uz mulsinotā jautājumu, kādēļ tikai nieka 16 gadus pēc jaunu ērģeļu iebūves Sv. Trīsvienības baznīcā atkal jaunu

instrumentu ir jābūvē no Halles Rīgā ienākušajam ērģelbūvētājam Heinricham Andreassam Konciusam (*Heinrich Andreas Contius*). Loti lakoniski J. Bernoulli raksturo hercoga privelīgētā ērģelbūvētāja Johanna Joahima laikā no 1756. līdz 1761. gadam būvēto instrumentu – “*nicht gerathen war*” (tulkoj. – nebija izdevies). Vēl līdz galam neizpētīts ir palicis jautājums, kurš iniciējis jaunu ērģeļu būvi, ja Sv. Trīsvienības baznīcas būves rosinātājs un ilggadējs tās mācītājs Karls Ludvigs Tečs savā Kurzemes baznīcas vēstures grāmatā “Curländischer

Ērģeļu pastāvēšana
sākās ar neveiksmi,
tomēr vēlāk klūdas
labotas.

30.	1.	P. an H. Konciusam Helbig dno balsis Transfers Legat yzgatet.	5902 25	93 62	zogspurkly Vicent Quat din auf Johannis. a.c. von Falcken 1 rblē Accise onzoget
	2.	anf. H. Lügner C. Rump at. Signat. an van Oyelbaner c. 31	Courant 29354 18		500-0 odw 125 Rb Banco, a 21 Sustar. Rb Banco onzogat hui 13 Rb Rb Alberts, adw 41/5 525
	3.	Goulim. an 23. 8. 1808 glaubensjorf nisi gratia. yzgatet.	21 10	30 63	Confidex Orgellauer, neu yzgatet und Signatur Soja Stein Konsulatns Dorecer, von dny Orgel. in dne Klaviru Kierke und Klav. M. P. Meyer a signatur yzgatet. aec Rb 50- 200
	4.	Anf. H. Lügner C. Rump Aftigna deon an den Westdinen J. Gospes same Michaely quarto.	460		
		" " H. Lügner C. Rump	27 15		
		" " H. Lügner C. Rump	1700		
			Courant 2209		
					Transaktions 230 25711

Laika posmā no 1777. līdz 1779. gadam ērģēļu būvētājam H.A. Konciusam regulāri maksāts par ērģēļu būvi Sv. Trīsvienības baznīcā. Vienā no pēdējiem maksājumiem 1779. gada 30. augustā pieminēti arī viņa zelli un znots, vēlākais darbnīcas pārmantotājs Johans Andreass Šteins.

Kirchen-Geschichte" vēl 1768. gadā ērģeles raksturo visnotal pozitīvi, īpaši izceldams skaisto zvanu spēles reģistru "Glockenspiel". To, ka minētie viri savos darbos stāsta baltu patiesību, apliecinā arī Liepājas pilsētas kases grāmatas ieraksti. Abu ērģēļu lielums ir gandrīz identisks – J. Joahimam tie ir 36, H.A. Konciusam 38 reģistri. Par to, vai pēdējais ir izmantojis arī kādas J. Joahima būvētās stabules, šobrīd notiek izpētes process, kuru veic holandiešu un belgu ērģēļu pētnieki. Viņu mērķis ir pētījuma rezultātus likt lietā H.A. Konciusa ērģēļu replikas būvei Leuvenē Belģijā. Ir skaidrs, ka H.A. Konciuss nebūvē jaunu ērģēļu prospektu, bet patur J. Joahima būvēto. Vairākos avotos dažādos laika posmos ir minēts atšķirīgs ērģēļu būves laiks. Tomēr Liepājas pilsētas kases grāmatas izmaksu ieraksti varētu būt tie, kas visprecīzāk dokumentē ērģēļu būvi – tā pirmā izmaka ir datēta ar 1777. gada 12. jūliju, pēdējā – ar 1779. gada 1. septembri. Neskaitāmās ērģēļu paplašināšanas tomēr nav skārušas galveno – ērģēļu vidusdaļas vizuālo izskatu. Tajā vēl joprojām skatām J. Joahima būvēto prospektu ar H.A. Konciusa stabulēm tajā.

ĒRĢĒĻU PAPLAŠINĀŠANAS SĀKUMS

Nav ziņu, ka kādi lielāki darbi pie ērģelēm būtu notikuši līdz 19. gs. četrdesmitajiem gadiem. 1843. gadā savu darbnīcu no Kandavas uz Liepāju pārceļ ērģēļbūvētājs Kārlis Hermanis (Carl Herrmann), bet jau 1844. gada 15. jūlijā laikraksts "Limbauisches Wochenblatt" ziņo par pamatīgu ērģēļu remontu un vienu efektīgu reģistru, kuru piebūvējis talantīgais ērģēļbūvētājs. Liepājas Sv. Trīsvienības baznīcas ērģēļu paplašināšanas epopeja, kura ilgst 41 gadu, ir sākusies! Līdz šim pieņemts uzskatit, ka ērģēļu paplašināšanas iniciators ir Ādolfs Vents (Adolf Wendt), tomēr pašu pirmo instrumenta palielināšanu līcis ištenot jau viņa tēvocis Frīdrihs Vents, kurš pie Trīsvienības ērģēļu spēles galda pavada laiku no 1831. līdz 1847. gadam. Ādolfs Vents ierodas Liepājā 1847. gadā pēc eltermaņa un vēlākā pilsētas galvas K.G. Uliha ielūguma, abiem nejauši satiekoties Pēterburgā. Arī nākamā ērģēļu paplašināšana 1849. gadā ir

visai piesardzīga. K. Hermanis pievieno vēl vienu reģistru, un tagad instrumentam ir 40 balsis. Cik noplānotams, turpmākie 9 gadi paitet, kaldinot paplašināšanas plānus, kuri iesākas 1858. gadā ar Ādolfa Venta vēstuli Liepājas pilsētas ķemerejai. Iesnieguma temats ir savu laiku nokalpojušās plēšas, kuras steidzīgi jāpārlīmē. Tomēr kā alternatīvs variants pastāv iespēja veco 8 plēšu vietā iebūvēt 3 jaunas un lielākas.

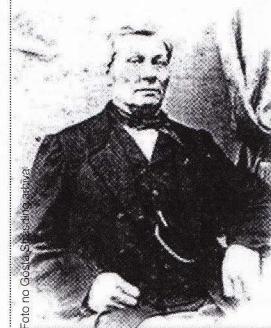

Foto no Gadsastā

Sakarā ar ērģēļu paplašināšanas darbiem, kuri iesākās jau 1849. gadā, rodas nepieciešamība pēc gaisa sistēmas paplašināšanas. 1858. gada Trīsvienības draudze izsludina konkursu jaunu plēšu izgatavošanai. Piesakās tikai viens pretendents – Liepājas ērģēļu būvētājs Kārlis Hermanis (1807–1868).

Sv. Trīsvienības baznīcas jauno plēšu izgatavošanas izdevumi

1859. gada 31. augustā

Par 6 plāksnēm, par katru 8 rbl., zelliem izmaksāti sudraba rubļi	48,-
Par faltim, kanāliem un līkumiem, vienam zellim par 6 nedēļu darbu, par katru 4 rbl.	24,-
Par plēšu apādošanu un uzstādīšanu, 4 zelli to darīja $4 \frac{1}{2}$ nedēļas, par katru 4 rbl.	72,-
Strādniekiem par plēšu uzvilkšanu	5,-
Dienas strādniekiem 29 dienas, par katru 40 kap.	11,60
Par dēļiem un plankām	65,-
Par koku plēšu krēsliem	40,56
6 ar alaunu ģerēti stipras ādas gabali, par katru 8 rbl.	48,-
Par 2 LM? līme, 24 kap. par M?	9,60
Par dzelzs skrūvēm ar uzgriežniem un mūra dībeliem	9,-
Par virpotiem dzelzs kīliem	2,-
Par papīru un kvēpu linu	5,-
Par koka skrūvēm un naglām	7,-
Summa rbl.	346,76

Piezīme: Viss darbs pie plēšām ilga 8 nedēļas, tā kā mana sadzīve man izmaksā 13 rbl. nedēļā, man plēšu izgatavošanas laikā radās izdevumi 104 rbl. apmērā. Ja es pilsētai piestādu starpības aprēķinu, tad sadzīves izdevumi tur nemaz nav iekļauti. Savu paša darbu es te arī nekādā veidā neesmu pierēķinājis.

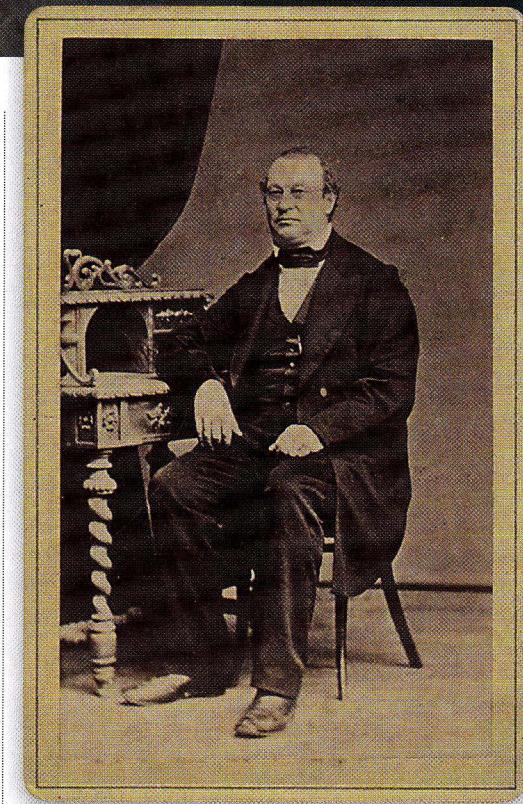
C. Herrmann

Liepājas Trīsvienības baznīcas arhīvā saglabātais dokumentu kopums par plēšu pārbūvi ir viens no apjomīgākajiem, kas saglabājies līdz mūsdienām un sīki atspoguļo plēšu pārbūves procesu. Ā. Vents savā iesniegumā min gan konkrētas plēšu remonta, gan jaunbūves izmaksas. Ir skaidrs, ka šie skaiti nākuši no kāda konkrēta ērģeļu meistara. Visai drīz mēs arī uzzinām, no kura. Ar "Kurländisches Gouvernement Zeitung" starpniecību izsludinātajam konkursam par jaunu plēšu būvi piesakās tikai viens pretendents – Kārlis Hermanis. Viņa piedāvātā summa gandrīz uz mata sakrīt ar Ā. Venta iesniegumā minēto – 380 rubļi. Līdzīgi kā Ā. Vents, arī K. Hermanis ierosina 8 veco plēšu vietā iebūvēt 3 lielākas, savukārt vecās plēšas K. Hermanis piedāvā pieņemt kā daļu no samaksas, tātad gala summa – 340 rubļi. Nepilnu mēnesi vēlāk tiek noslēgta vienošanās par 300 rubļiem, zem kuras savu piekrišanu pievienojis pilsētas vecākais K.G. Ulihs. Kā noprotams, ērģelbūvētājs ir tīcis piespiests samazināt cenu, tomēr, būdams nepiekāpīgs, 1859. gada 17. augustā kemerējai iesniedz darbu pēckalkulāciju, kurā ļoti sīki uzskaita, cik zellu, cik dienu ir veikuši darbu pie plēšu izgatavošanas, kādi materiāli ir izlietoti, un noslēgumā pievieno piezīmi, ka pats savu darbu vispār nav pierēķinājis. Iesaistoties arī Ā. Ventam, pilsēta beidzot nolejim izmaksāt K. Hermanim 350 rubļu par jauno plēšu būvi. No Ā. Venta vēstules arī uzzinām, ka K. Hermanis par 550 rubļiem veicis dispozīcijas (ērģelu reģistru kopums – *aut.*) uzlabojumus, izmainot reģistra "Mixtūr" salikumu un pievienojot jaunas balsis. Būtibā tieši 1859. gada plēšu jaunbūve gluži logiski ir tā, kas izzīmē nopietnu ērģelu palielināšanas sākumu. 1863. gadā laikraksts "Riga'sche Zeitung" raksta par koncertu, kurā atskanējušas līdz 50 reģistriem palielinātās ērģeles. 1867. gada 1. augustā "Libausche Zeitung" ziņo jau par 60 reģistriem un to, ka sākotnējās spalgās balsis pārveidotas jaunās, ar cēlāku skaņas raksturu.

LĪDZ 90 NETIKA

Par to, ka Liepājas instrumentam bija jākļūst ne tikai par ērģelnieka Ādolfa Venta, bet arī Kārlu Hermanu mūža darbu, uzskatāmi liecina pēdējā nekrologs 1868. gada 21. septembrī. No ieplānotajiem 90 reģistriem K. Hermanim izdevies ērģeles palielināt līdz 64 reģistriem, no kuriem 14 palikuši sākotnējie, 24 ir pilnīgi pārstrādāti, bet 26 no jauna izgatavoti. Summējot 14 un 24 mēs nonākam pie 38 – tātad, lai arī daļēji pārstrādātas, 1868. gadā instrumentā joprojām ir visas H.A. Konciusa būvētās stabules.

Līdz ar tēva aiziešanu mūžībā viņa darbnīcu pārņem 21 gadu vecais dēls Kārlis Aleksandrs Hermanis (1847–1928). Viņa varēšana neizraisa šaubas Ā. Ventam, un Liepājas Sv. Trīsvienības baznīcas ērģelu paplašināšana turpinās. 1871. gadā Liepājas Annas latviešu draudzes ērģelnieks Jēkabs Šķubers raksta par Sv. Trīsvienības baznīcas ērģelu paplašināšanu "Latviešu Avīzēs": "(..) un kurām jau ir 4 manuales glīti taisītas, ar baltām apakštastēm un 64 skanīgi reģisteri, no kuriem 25 piešķir pie pedales. Vēl šovasar pat būs šīm ērģelēm

Ar neizsīkstošu enerģiju Liepājas Sv. Trīsvienības baznīcas ērģelu paplašināšanu vadīja ilggadējais draudzes ērģelnieks Ādolfs Vents.

Foto no LNB Reto grāmatu un rokaktuori nodahas

Kad nu tomēr tā iznāca, kad bija pašam Ventam jāatzīst, ka Rīgas ērģeles tās lielākās, tad vecim vairs nebija miera nedz dienā, nedz naktī, un nepiekusis viņš sāka meklēt līdzekļus, ar kuriem Liepājas ērģeles izbūvēt lielākas.

Pēc tēva nāves ne tikai darbnīcu, bet arī Sv. Trīsvienības ērģelu paplašināšanu un vēlāk arī kopšānu pārņem dēls Kārlis Aleksandrs Hermanis (1847–1928). Attēlā – ar sievu Malvīni.

76 daždažadi skanīgi reģisteri. Domājo turpmāk viņas izbūvēt līdz 105 reģisteriem un ar prospekti jeb tām spožām alvas stabulēm ērģelu priekšā, no vienas baznīcas sienas līdz otrai!"

Šīs rindas ļauj mums norast, ka K.A. Hermanis ir uzbūvējis jaunu spēles galdu ar 4 manuāliem un plāno ērģeles paplašināt ne vairs līdz 90, bet nu jau līdz 105 reģistriem. 1875. gadā Ā. Vents, iespējams, vienā no saviem plašākajiem rakstiem periodikā sniedz skrupulozu ērģelu palielināšanas ainu. Kaut arī bijusi vēlme pievērsties kārtējai ērģelu paplašināšanai, pēc kārtīgas K.A. Hermana veiktās inventarizācijas atklājies, ka daudz steidzamāk instrumentam ir nepieciešams remonts. Tā rezultātā ērģeles iegūst 4 jaunas "Oberwer" vējlādes, vēl 4 tiek pamatlīgi remontētas, arī 4 jaunas plēšas un ap 400 stabulēm no jauna izgatavo K.A. Hermanis. Šajā laikā top arī ērģelu prospektu paplašinājums "no vienas sienas līdz otrai". Pilnīgi precīzi Ā. Vents fiksē instrumenta lielumu: 77 reģistri ar 3841 stabuli, pie kurām pieskaitītas 116 neskanošās prospektā. 2404 no alvas, 176 no cinka un 1261 no koka. 21 vējlāde un 12 plēšas. Pilnīgi pabeigšanai vēl nepieciešamas 2150 stabules un 7 vējlādes. Šiem plāniem jārealizējas līdz ērģelu simtgades svinībām 1879. gada 26. augustā.

Sv. Trīsvienības baznīcas ērģeles ir viens no tūristu iecienītiem apskates objektiem, turklāt tā vēsture ir notikumiem joti bagāta.

MŪŽIGĀ SĀNCENSĪBA

1880. gadā visai līdzīgā publikācijā "Rigasche Zeitung" uzzinām, ka ērģeles aizvien vēl ir tikpat lielas kā 1875. gadā un A. Venta iecerēm vēl nav bijis lemts ištenoties. Iespējams, tas bijis finanšu trūkums vai pie vainas būs bijusi K.A. Hermāna pārcelšanās uz Pēterburgu 1878. gadā.

Tomēr divi citi apstākļi pietuvina Ādolfa Venta sapņa ištenošanos: Rīgas Doma ērģeļu būve 1884. gadā un Liepājas dāsnās mecenātes Ulrikes Stinci iespaidīgais ziedojuums 10 000 rubļu apmērā Liepājas Sv. Trīsvienības baznīcas ērģeļu paplašināšanai. Visai zobgalīgā veidā par šo notikumu raksta latviešu izdevuma "Rota" satīriskais pielikums "Rotas Fejetons" 1886. gada 30. decembrī: "Katrām, kas vēl kādus gadus desmit atpakaļ Liepājā ciemojās un ar Ventu satikās, viņš vispirms stāstīja, ka Liepājā atrodoties tās lielākās ērģeles visā Krievijā. (...) Tāpēc lēti noprotams, cik lielā mērā Vents noskuma, kad Rīgas Doma baznīcas administrācija pastellēja ārzemēs ērģeles, kurus jau iepriekš izdaudzināja par tām lielākām visā plašā pasaulē. To dzirdot, Vents mēdza krātit savu sirmo galvu un sacīt, ka būšot tikai "švindelis", jo to viņš nespēja un nespēja saprast, ka pasaulē varot vēl kas

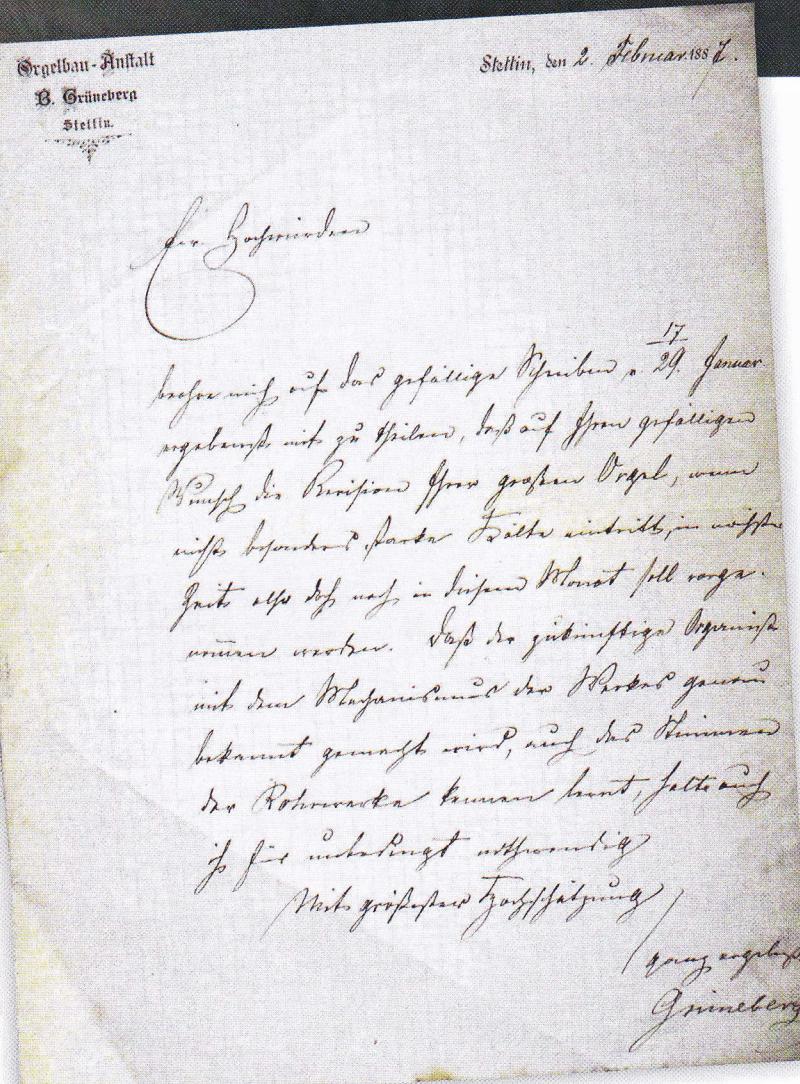
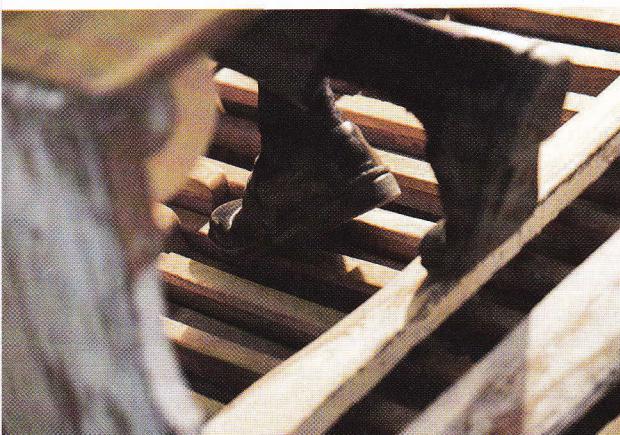
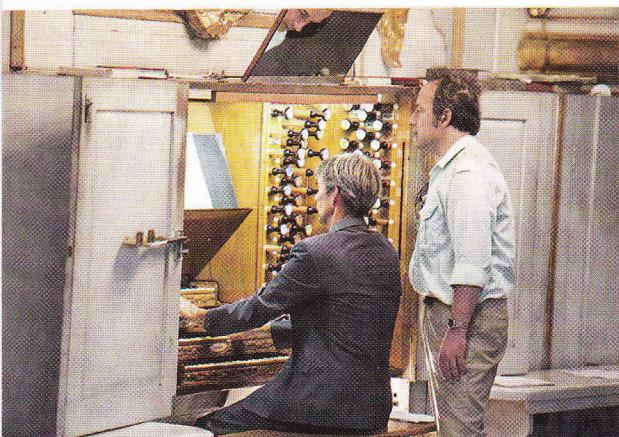
pārāks būt par Liepājas ērģelēm. Un kad nu tomēr tā iznāca, kad bija pašam Ventam jāatzīst, ka Rīgas ērģeles tās lielākas, tad vecim vairs nebija miera nedz dienā, nedz naktī, un nepiekusis viņš sāka meklēt līdzekļus, ar kuriem Liepājas ērģeles izbūvēt lielākas. (...) Vents nedevās ātrāki mierā, pirms Liepājas ērģeles nebija par kādiem reģistriem un balsīm lielākas par Rīgas Doma ērģelem. Un, it kā kad savu uzdevumu nu būtu izpildījis un viņam pasaulē vairs nekas nav darāms, goda vīrs nogūlās un aizmiga mūža miegā."

Sv. Trīsvienības baznīcas ērģeļu palielināšanu un pārbūvi tomēr nebūs pareizi uzskatīt vien par kāda lielummānijas apsēsta individu darbošanos. Ādolfs Vents, kurš tiek raksturots kā izcils pianists un ērģelnieks, savu jaunību ir pavadījis daudzos koncertceļojumos visā Eiropā. Viņam noteikti nebūs paslīdējušas garām jaunās tendences ērģelbūvē, kuras ienāk, sākot ar 19. gs. 30. gadiem, nostiprinās uz palikšanu vismaz turpmākos 90 gados un iegūst apzīmējumu – romantiskā stila ērģeles. Niansēts un Joti daudzveidīgs balsu klāsts ir šā stila mūzikas atbilstošas atskanošanas priekšneteikums, un tādu instrumentu Vents vēlējās redzēt Liepājā.

UZ KONCERTU NEPAGUVA

1885. gada 26. jūnijā "Libausche Zeitung" pārpublicē ziņu no "Neue Stettiner Zeitung", ka Štētines ērģeļbūvētājs Barnims Grinebergs (Barnim Grüneberg) savā darbnīcā ir pabeidzis 130 reģistru ērģeles Liepājas Trīsvienības baznīcai, kas noteikti kļūs par vienu no visievērojamākajiem instrumentiem Eiropā. Lai nerastos pārpratumi, Liepājas avizes redakcija piezīmē, ka runa ir par "mazāk nekā jaunu instrumentu", B. Grinebergs veicis tikai ērģeļu paplašināšanu. Tā vai citādi, Štētines meistara piensums ir 54! reģistri, kas pats par sevi jau atbilst lielu ērģeļu izmēram. Ērģeles, sapakotas kastēs, ar kuģi "Curonia" tiek nogādātas Liepājā.

Kā visai kuriozu un interesantu faktu var atzīmēt, ka pazistamais latviešu ērģeļu virtuozs Adams Ore tā paša gada augusta beigās ierodas Liepājā, lai koncertētu uz jaunā instrumenta, taču tas vēl nav pabeigts. Tā nu Ā. Ore spiests savu koncertu pārcelt uz Liepājas Annas baznīcu. Kaut laikraksts prognozē ērģeļu pabeigšanu uz oktobri, tā iesvētīšana notiek tikai 1885. gada 1. decembrī. Šā notikuma norise plaši atspoguļota "Libausche Zeitung" slejās, un centrālo lomu un vispārēju cildinājumu tajā neapšaubāmi bauða neviens cits kā Adolf Vents. Pirmais skaņdarbs, kurš atskan uz paplašinātā un pabeigtā instrumenta, ir luterānu baznīcas himna "Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils".

Dokumenti no Liepājas Sv. Trīsvienības draudzes arhīva

Ērģeļu paplašināšana līdz lielākajam instrumentam pasaulei tiek uzticēta Štētines ērģeļu būvētājam Barnimam Grinebergam. Šajā ar 1887. gada 2. februāri datētajā vēstulē viņš apliecinā gatavību veikt drīzu instrumenta apkopi un nepieciešamību jauno draudzes ērģelnieku iepazīstināt ar instrumenta uzbūvi un mēlu reģistru skañošanu.

Sirmajam vīram nenākas ilgi baudīt savu pūliņu augļus – 1886. gada 11. novembrī viņš aizmieg mūža miegā. Kā pravietiski 1885. gada 19. septembrī Liepājas Sv. Trīsvienības baznīcas ērģelēm un to cēlājam veltītajā dzejolī vācu valodā raksta Gramzdas ērģelnieks E.F. Šēnbergs: "Lielais mūža darbs ir pabeigts, un tagad meistars var atpūsties un izbaudīt tā augļus." (Tulkoj. brīvs – aut.) Vai Ādolfa Venta vārds, kā raksta dzejnieks, "ir ar zelta burtiem ierakstīts Liepājas pilsētas vēstures hronikā uz visiem laikiem", šodien atliek pajautāt mums sev pašiem.

P.S. Ja Ādolfs Vents 1879. gadā gatavojās svinēt ērģeļu simtgadi, tad arī mums acīmredzot laika atskaite būtu jāsāk vismaz no 1779. gada, kad iesvētīja H.A. Konciusa būvēto instrumentu (kura būvētās vējlādes un stabules joprojām ir instrumentā), nevis no 1885. gada, kad noslēdzās B. Grineberga pārbūve. Tādējādi Sv. Trīsvienības baznīcas instrumentam šogad apritēja 237 gadi. Taču, ja laika atskaitē iekļaujam arī J. Johima būvēto ērģeļu prospektu, tad mums nākas atkāpties vēl tālāk – līdz 1761. gadam, un šajā gadā apsveikt instrumentu ar 255. jubileju. *

**Starptautiskais
ērģeļmūzikas
festivāls ik septembri
Liepājā atgādina
par to, ka tieši mūsu
pilsētā atrodams
joprojām unikālais
instruments – lielākās
mehāniskās traktūras
ērģeles pasaulei.**

Valera Peņķa foto